

נחמה ליפשיץ ע"ה – אַ בת-קול פֿון ייִדישן אויסדויער און בטחון

Nehama Lifshits – en gudomlig röst om hopp och överlevnad

Nehama Lifshits är borta

Poeten Dov Ber Kerler skriver i Forverts om den nyligen bortgångna Nehama Lifshits och hennes *bas-kol*, den Gudomliga Rösten.

Hon föddes 1927 i Kaunas och växte upp i ett hem där man talade jiddisch eller hebreiska. Familjen överlevde kriget i Uzbekistan.

Under Sovjettiden var hennes litauiska namnform Nekhama Lifshitsaite. Hon utbildade sig till sångerska på musikkonservatoriet i Vilnius och hennes röst var koloratursopran.

Nehama Lifshits eller Nekhama Lifshitsaite

1958 vann hon det prestigefulla Allsovetiska priset för varietéartister. Under denna tid rådde ett visst töväder för kulturarbetare och hon tilläts turnera i Västeuropa med folksång också på jiddisch. Efter bejublade framträdanden i Wien, Bryssel, Paris och Antwerpen återvände hon hem.

När den sovjetiska politiken mot judarna hårdnade under 1960- och 70-talen kom Nekhama Lifshitsaite att bli den sovjetiska judenhetens röst. En mycket stark och modig stämma i en liten och spröd kropp. Hon uppträdde över hela Sovjetunionen med sina sånger på jiddisch, något som inte uppskattades av myndigheterna. Det fanns också andra som sjöng offentligt på jiddisch men de var mycket få. Lifshitsaite trakasserades på olika sätt och belades mer eller mindre med yrkesförbud. 1969 kom hon (utan sin familj) till Israel där hon gjorde en bejublad konsert i Tel Aviv samma år. Hennes framträdande finns dokumenterat på en LP-skiva, men det finns inga senare inspelningar av henne. Förutom att uppträda som sångerska försörjde hon sig senare som sångpedagog.

Dov Ber Kerler avslutar sin artikel med standardfrasen:
פֿאַר איר ליכטיקן אָנדענק!
Koved ir likhtkn ondenk! Ärat vare hennes ljusa minne!

Jiddischpoeter utgivna i Israel

En historisk tilldragelse kallar man den första israeliska utgåvan någonsin av en tvåspråkig antologi över jiddischpoeter. Det har tidigare kommit ut böcker på jiddisch och

hebreiska av enskilda författare men aldrig som nu i en antologi.

Vad beträffar litteraturundervisning i den israeliska skolan läses förstås främst hebreiska författare och mer sällan böcker, som ursprungligen skrivits på jiddisch, i alla fall inte som ett obligatorium. Det kan man förstå ur ett perspektiv, där man betraktar språket som det bärande elementet för kulturen. På enskilt initiativ kanske man läser Sholem Aleichem som ett exempel på en "jiddischförfattare". Men innehållet och budskapet då? För en utomstående kan det kännas lite märkligt att inte behandla de författare, som betytt så mycket för den judiska identiteten för så många under så lång tid. Men om man betänker den tidigare nationella inställningen till "goles- och gettospråket" jiddisch är det mer begripligt.

Ironiskt är att de stora jiddischförfattarna som Mendele Moicher Sforim, Sholem Aleichem och J L Perets alla till en början skrev på hebreiska, för att med tiden överge det i brist på läsare. Man ville skriva för de judiska massorna. Detta blev också början till den moderna sekulära litteraturen på jiddisch.

A bisl un a bisl... Lite om jiddisch 3

Inflytandet från slaviska språk, främst polskan, är tydligt inte bara vad gäller ordval som till exempel *lopate*, *nudnik*, *lonke*, *veverke*, *vontses*, *blote* eller *shmate* (spade, tråkmåns, äng, ekorre, mustasch, gyttja eller trasa) utan även vad gäller grammatiska strukturer. Dubbla negationer som i *Ch'hob im nisht keyn mol gezen* (Jag har inte sett honom ingen gång), det reflexiva *zikh* i *Ikh vash zikh* (Jag tvättar sig) eller konstruktionen *S'hot zikh mir gekholemt* (Det drömde mig sig) är typiska fenomen i polskan.

"Sök mig inte" får efter polskt mönster ordföljden *nit zukh mikh*, uttrycket *vi keyn mol gornisht* (som om ingenting hänt) har en rent polsk motsvarighet, precis som *Vos hert zikh?* (Hur är läget? Något nytt?).

Frågepartikeln *tsi* kommer från polskans *czy*, andra småord som *abi* och *zhe* är direkta inlån. Och alla diminutivformerna, som uppfattas som så typiskt jiddischska, har sina polska motsvarigheter: *gotenyu*, *mamenyu*, *tateshi*, *zisinke* eller *bublitchki* (käre/a Gud, mamma, pappa, sötnos eller *bublitchki*, ungefär "små hårda bagels").

Det finns också kombinationer av slaviska och germanska element i samma ord: *golmeser* (rakkniv) eller *sosnevald* (tallskog). Hebreiska och slaviska ord kan också förenas som till exempel i *tamevate* (dum).

Verbet *unterkukn* (spionera) är en direkt översättning av ett polskt ord med samma betydelse, medan *khlipen* (snyfta), *blondzhen* (gå vilse) och *mutshen* (plåga) är lätta förvrängningar av likalydande polska ord.

En annan historia är det omvända förhållandet med inflytande från jiddisch i polskan. Mer om detta i ett senare nummer av Det Senaste.

Text Staffan Böös, bild från Forverts